

ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش پرخاشگری

شهین زاهدی فر*
دکتر بهمن نجاریان**
دکتر حسین شکرکن**

چکیده

اهداف این پژوهش ساخت و اعتباریابی پرسشنامه‌ای برای سنجش پرخاشگری مناسب با ویژگی‌های فرهنگی- اجتماعی جامعه بوده و سپس بررسی ۴ فرضیه اصلی زیر بوده است:

۱. بین نمره‌های پرخاشگری دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز و نمره‌های افسردگی این دانشجویان همبستگی مثبت وجود دارد.
۲. بین نمره‌های پرخاشگری دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز و نمره‌های این دانشجویان در الگوی شخصیتی- رفتاری تیپ الف همبستگی مثبت وجود دارد.
۳. بین نمره‌های پرخاشگری دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز و نمره‌های این دانشجویان در پرسشنامه سردرد میگرد همبستگی مثبت وجود دارد.
۴. بین نمره‌های پرخاشگری دانشجویان مؤنث و مذکر دانشگاه شهید چمران اهواز تفاوت معنی داری وجود دارد.

در این پژوهش حجم سه نمونه به ترتیب: نمونه هنجاری ۵۵۰ نفر، نمونه بازآزمایی و آزمون فرضیه‌ها ۲۲۹ نفر و نمونه سنجش روایی ۲۱۵ نفر بود که به صورت تصادفی چند مرحله‌ای از بین دانشجویان شرکت کننده در کلاسهای معارف اسلامی دانشگاه شهید چمران انتخاب شده بودند. ابتدا بر اساس تحلیل عوامل، پرسشنامه پرخاشگری مشتمل بر ۳ عامل و ۳۰ ماده ساخته شد که بر روی عامل اول (خشم و غضب) ۱۴ ماده، بر روی عامل دوم (تهاجم و توهین) ۸ ماده و بر روی عامل سوم (لجاجت و کینه‌توزی) ۸ ماده قرار گرفته است. پایایی این پرسشنامه براساس ضرایب بازآزمایی و آلفای کرونباخ رضایت‌بخش بود. همچنین روایی این پرسشنامه بوسیله پرسشنامه‌های ملاک شامل پرسشنامه شخصیتی آیزنک، پرسشنامه شخصیتی چند وجهی مینه سوتا و پرسشنامه BDVI ارزیابی شد. ضرایب همبستگی و خلاصه نتایج آزمونهای رگرسیون چند متغیری بر روی

* کارشناس ارشد روانشناسی عمومی

** عضو هیأت علمی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

پرمشنامه‌های فوق‌الذکر حاکی از رضایت‌بخش بودن روایی این پرمشنامه بوده است. برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از پرمشنامه‌های پرخاشگری (ساخته شده توسط پژوهشگر)، تیپ شخصیتی الف، پرمشنامه سردرد میگرن و میزان افسردگی (D) از پرمشنامه شخصیتی چند وجهی مینه سوتا استفاده شد. بر اساس ضرایب همبستگی به دست آمده فرضیه اول تأیید شد (به استثنای همبستگی عامل دوم پرخاشگری با افسردگی در آزمودنیهای مذکر). همچنین همبستگی عامل سوم پرخاشگری با افسردگی در کل آزمودنیها و هر دو جنس معنی‌دار نبود. فرضیه دوم تحقیق در مورد کل آزمودنیها و آزمودنیهای مؤنث و مذکر به تفکیک نیز تأیید شد. بر اساس ضرایب به دست آمده فرضیه سوم در مورد کل آزمودنیها و آزمودنیهای مؤنث و مذکر نیز به تفکیک تأیید شد. همچنین فرضیه چهارم (به ترتیب: $t=2/55$ ($P < 0/01$), نیز به تفکیک $t=2/86$ ($P < 0/01$), $t=7/92$ ($P < 0/001$) و $t=2/27$ ($P < 0/05$) تأیید شد.

کلید واژگان: پرخاشگری، میگرن، تیپ شخصیتی الف، افسردگی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

مقدمه

پیامد فردیت زدایی، افزایش برانگیختگی هیجانی و در نتیجه افزایش پرخاشگری است (تیلور^۷ و همکاران، ۱۹۹۱).

(ب) نظریه انسانیت زدایی^۸ - پرخاشگری فشیخ^۹:

طبق این رویکرد، وارد کردن درد و رنج عمدی به دیگران برای اغلب مردم مشکل است، مگر آنکه بتوانند راهی برای انسانیت زدایی از قربانی خود بیابند، به گونه‌ای که با کاهش خصوصیت همدلی، ارتکاب به پرخاشگری سهل تر و محتمل تر می‌شود. فشیخ و فشیخ گزارش می‌دهند که همبستگی بین توانایی همدلی و پرخاشگری در کودکان منفی است و هر چه این توانایی بیشتر باشد، اعمال پرخاشگری کمتر می‌شود (به نقل از شکرکن، ۱۳۷۱).

(ج) نظریه انتقال برانگیختگی^{۱۰}: مدل دو مؤلفه‌ای زیلمن^{۱۱}، تعامل هیجان (برانگیختگی)

اگر چه پرخاشگری معمولاً به رفتارهایی اطلاق می‌شود که با شیوه‌های مختلفی برای وارد آوردن صدمه جسمی یا روحی به دیگران اعمال می‌گردند (اتکینسون^۱ و همکاران، ۱۹۸۳)، بسیاری از روانشناسان معتقدند که ارائه تعریفی دقیق و جامع برای پرخاشگری فوق‌العاده دشوار (چوینوسکی^۲، ۱۹۹۴) و چه بسا غیرممکن باشد. این مقاله تحقیقی را گزارش می‌دهد که به منظور ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش پرخاشگری در جامعه دانشجویان آهواز اجرا شده است. به منظور آشنایی با سازه روانشناختی پرخاشگری، چند نظریه مهم پرخاشگری به اختصار مورد بررسی قرار می‌گیرند.

الف) نظریه فردیت زدایی - پرخاشگری زیمباردو^۳:

زیمباردو معتقد است که فردیت زدایی^۴ فرایندی پیچیده است که در آن برخی شرایط اجتماعی به وقوع دگرگونی‌هایی در ادراک "خود" و دیگران منجر می‌شود (زیمباردو، ۱۹۶۹؛ پرتیس - دان^۵ و راجر^۶، ۱۹۸۲). بر اساس فرایند فردیت زدایی، آگاهی افراد کاهش می‌یابد و بیشتر احتمال دارد که برانگیختگی شدید را به مسببهای بیرونی نسبت دهند.

1- Atkinson	2- Choynowski
3- Zimbardo	
4- Deindividuation	
5- Prentiss-Dunn	6- Roger
7- Taylor	8- Dehumanization
9- Feshbach	
10- Excitation-Transfer Theory	
11- Zilman	

شرطی شدن مقاومت بیشتری نشان می‌دهند و بنابراین کمتر پذیرای موانع اجتماعی طبیعی هستند که برای رفتار پرخاشگرانه وجود دارند. بنابراین ویژگیهای روانی جنایتکاران، ترکیبی از ناپایداری احساسات و برون‌گرایی است.

ه) مدل شرمساری^۳ - پرخاشگری تانگنی^۴: احساس شرمساری که معمولاً به خود-ارزیابی منفی منجر می‌شود، اغلب با تجاربی از خشم و خصومت تظاهر می‌یابد (تانگنی، ۱۹۹۰). چنین احساسهایی معمولاً به سوی دیگران (افرادی که مسبب شرمساری تلقی می‌گردند) جهت دهی می‌شود. شرمساری به عنوان یک هیجان قدرتمند و شدید، موجب بروز عواطف منفی بسیاری به ویژه خشم (و در نتیجه پرخاشگری) می‌گردد (به عنوان مثال، هاردیر و لويس^۵، ۱۹۸۶، تانجنی، ۱۹۹۰). به عبارت دیگر، افرادی که در تعاملات اجتماعی خود با دیگران دچار احساس شدید شرمساری می‌شوند، غالباً میزان بالایی از گرایش به خشم را نیز گزارش می‌دهند. بر این اساس، ارتباط میان شرمساری و پرخاشگری ممکن است ریشه در برانگیختگی ناشی از خودآنگاره

و شناخت را در شکل‌گیری رفتار پرخاشگرانه مورد ملاحظه قرار می‌دهد. افکار می‌توانند ما را به ارزیابی وقایع هیجانی و برانگیزاننده هدایت کنند و بدین وسیله بر چگونگی عکس‌العمل ما در مورد آن وقایع تأثیر بگذارند. نتایج مطالعات زیلمن و سایر محققین نشان می‌دهند زمانی که افراد شدیداً برانگیخته هستند توانایی آنان برای کسب اطلاعات پیچیده درباره دیگران در مورد علت و قصد کارهایشان کاهش می‌یابد، و در نتیجه با دیگران به صورت تکانشی برخورد می‌کنند (بارون و برن^۱، ۱۹۹۴). خلاصه آنکه پرخاشگری شکل دیگری از اشکال رفتارهای اجتماعی است که تحت تأثیر فعل و انفعالات بین هیجان و شناخت قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، تفکر ما روی احساس ما، تأثیر می‌گذارد و آنچه که ما احساس می‌کنیم روی طرز فکر ما تأثیر می‌گذارد و این الگوی پیچیده‌ای از افکار و هیجانات است که درجه پرخاشگری بر علیه دیگران را مشخص می‌کند (بارون و برن، ۱۹۹۴).

د) نظریه درون‌گرایی - برون‌گرایی: آیزنک^۲ (۱۹۶۹) پیشنهاد می‌کند که اکثر بزهکاران و مجرمان به طور ذاتی و سرشتی برون‌گرا هستند. برون‌گراها از درون گراها در مقابل

1- Baron & Byrne

2- Eysenck

3- Shame

4- Tangney

5- Hardeer & Lewis

تحقیق‌آمیز فرد داشته باشد.

باس و دورکی^۶ (۱۹۵۷)، مقیاس فولدز^۷ (۱۹۷۶)، مقیاس سلگ^۸ (۱۹۷۴)، مقیاس اولوس (۱۹۷۵) و پرسشنامه جامع پرخاشگری چوینوسکی (۱۹۸۸). اما با توجه به اینکه مقیاس مناسبی در جامعه ایرانی برای سنجش خصوصیات شخصیتی و رفتاری پرخاشگری وجود ندارد، هدف از تحقیق حاضر ساخت و اعتباریابی مقیاسی موسوم به مقیاس پرخاشگری در جامعه دانشجویی دانشگاه شهید چمران (AAI^۹) اهواز بود که قابل استفاده در جامعه ایرانی باشد.

روش تحقیق

آزمودنیها و روش نمونه‌برداری

جامعه آماری این پژوهش، جمعیت دانشجویان دوره‌های روزانه رشته‌های کارشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز می‌باشد. نمونه‌های پژوهشی (نمونه ساخت مقیاس، نمونه بازآزمایی) به شیوه تصادفی چند مرحله‌ای از بین دانشجویان شرکت‌کننده در کلاسهای گروه معارف اسلامی برگزیده شدند. دلایل استفاده از کلاسهای معارف

(و مدل پرخاشگری - پرخاشگری: بدرفتاری و اهانت کلامی دیگران غالباً عامل عمده‌ای در آشکار ساختن اعمال پرخاشگرانه در طرف مقابل است. وقتی پرخاشگری شروع شد معمولاً سیر و جریان پیشرونده و فزاینده‌ای شکل می‌گیرد که می‌تواند موجب بروز رفتارهای تحریکی بسیار شدید شود (به عنوان مثال، دنگرینک^۱، شاندلر^۲ و کاوی^۳ ۱۹۷۸، اهبوچی^۴، و اگیورا^۵، ۱۹۸۴). نتایج پژوهشهای کنترل شده نشان داده است افرادی که به خاطر اعمال فیزیکی یا کلامی دیگران برانگیخته می‌شوند، تمایلی قوی به اعمال تلافی جویانه از همان نوع دارند. این یافته‌ها این مسأله را تبیین می‌کند که چرا پرخاشگری اغلب مسیر مارپیچ بالارونده‌ای از سرزنش خفیف تا اهانت شدید و از اعمال فشار یا زور تا لگد زدن و عصبانیت شدید را طی می‌کند. پرخاشگری اغلب با تحریک کلامی آغاز می‌شود (از سرزنش تا اهانت شدید)، اما ممکن است به سرعت به خشونت فیزیکی منجر شود (بارون و برن، ۱۹۹۴).

در بازنگری پیشینه مربوط به ابزار سنجش پرخاشگری در سایر کشورهای جهان ملاحظه شد که پنج مقیاس مهم وجود دارد: پرسشنامه

1- Dengerink	2- Sehnedler
3- Covey	4- Ohbuchi
5- Ogura	6- Buss and Durkee
7- Foulds	8- Selg
9- Ahvaz Aggression Inventory	

موجود در هر کلاس به صورت تصادفی پرسشنامه را دریافت کردند. بدین ترتیب نمونه ساخت مقیاس پژوهش ($N=550$) شامل نیمی از دانشجویان ۳۰ کلاس مختلف دروس یاد شده می‌باشد. به عبارت دقیق‌تر، براساس روش نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای، یک نمونه ۵۵۰ نفری، شامل ۲۶۰ آزمودنی مؤنث و ۲۸۲ آزمودنی مذکر انتخاب شد. ۸ نفر از آزمودنیها جنسیت خود را گزارش نداده بودند. میانگین و (انحراف معیار) سن کل آزمودنیها ۲۲/۸۴ (۴/۳۶)، آزمودنیهای مؤنث ۲۱/۶۶ (۲/۹۸)، آزمودنیهای مذکر ۲۳/۹۳ (۵/۱) سال بود.

ابزارهای تحقیق

برای ساخت فرم مقدماتی مقیاس پرخاشگری ماده‌های مقیاسهای متعددی مورد مطالعه قرار گرفت و برخی از آنها نیز مورد استفاده قرار گرفتند، مثل مقیاس هشت عاملی باس و دورکی^۱ (۱۹۵۷)، پرسشنامه چندبعدی خشم (سلگ^۲)، (۱۹۸۶)، پرسشنامه کنترل هیجانی (راجر و نجاریان، ۱۹۸۸) و میزانهای Pd (ناسازگاری اجتماعی)، نداشتن تجربیات خوش در زندگی و عدم رضایت از محیط

اسلامی این بوده که دستیابی به فهرست کامل دانشجویان دانشگاه شهید چمران جهت انتخاب تصادفی امکان‌پذیر نبود. همچنین، این دروس در تمامی رشته‌های دانشگاهی به صورت یکسان ارائه و تدریس می‌شوند و در نتیجه کلاسهای فوق در هر دانشکده در برگیرنده طیف وسیعی از دانشجویان ورودی سالهای مختلف کلیه رشته‌های آن دانشکده و حتی سایر دانشکده‌ها می‌باشد. بنابراین می‌توان استدلال کرد که دانشجویان شرکت کننده در این کلاسها تا حد زیادی نمونه معرفی از کلیه دانشجویان دانشگاه هستند. انتخاب آزمودنیها به این صورت انتخاب شدند که نخست، فهرستی از کلیه کلاسهای ارائه شده توسط گروه معارف اسلامی (در ترم دوم سال تحصیلی ۷۴-۷۳) که در سطح دانشگاه ارائه داده بود تهیه شد. سپس، به منظور آن که دانشجویان سالهای مختلف تحصیلی به تعداد کافی در نمونه تحقیق وجود داشته باشند، از تعداد ۱۲۴ کلاس مربوط به ۶ درس معارف اسلامی شامل: معارف (۱)، تاریخ اسلام، معارف (۲)، اخلاق اسلامی، متون اسلامی و ریشه‌های انقلاب اسلامی ۳۰ کلاس (در هر درس ۵ کلاس) به طور تصادفی و با استفاده از جدول اعداد تصادفی انتخاب شد. همچنین به هنگام اجرای پژوهش فقط نیمی از دانشجویان

1- Buss and Durkee

2- Selg

مطالعه مقدماتی و براساس پیشنهادهای انتقادات دانشجو ۱۵ ماده به منظور رفع ابهام و رساتر شدن، مورد بازنگری مجدد قرار گرفتند. آن‌گاه مقیاس ۹۴ ماده‌ای جهت تعیین اعتبار صوری در اختیار دو روانشناس قرار داده شد و پس از بررسی مورد بازنگری نهایی قرار گرفت و از نظر فنی و ادبی ویرایش گردید که در نهایت این مقیاس جهت اجرا بر روی نمونه اصلی پژوهش آماده و اجرا گردید. این مقیاس به گونه‌ای طراحی شد که آزمودنیها بایستی به یکی از چهار گزینه هرگز (۰)، به ندرت (۱)، گاهی اوقات (۲) و همیشه (۳) پاسخ می‌دادند. برای سنجش اعتبار مقیاس پرخاشگری AAI، مقیاس مزبور به طور همزمان با سه مقیاس ملاک به شرح زیر به نمونه سنجش اعتبار داده شد.

۱) مقیاس شخصیتی آیزنک EPQ^۵: که در واقع فرم اصلاح و تکمیل شده سیاه شخصیتی آیزنک موسوم به EPI (آیزنک و آیزنک^۶، ۱۹۶۴) است که به وسیله تحلیل

خانوادگی) و Ma (حساسیت، زودرنجی، خصومت نسبت به دیگران و رفتارهای تکانشی و فعالیتهایی که متوجه امور بیهوده و برخلاف سنن اجتماعی هستند) از پرسشنامه^۱ MMPI (فرم مینی‌مالت^۲، اخوت، شاملو و نوع پرست، ۱۳۵۳)، پرسشنامه^{۱۶} عاملی کتل (کتل و همکاران^۳، ۱۹۷۰). ضمناً علاوه بر مجموعه ماده‌های برگزیده از مقیاسهای یاد شده، بر اساس منابع و متون معتبر روانشناسی، تعدادی ماده جدید متناسب با ویژگیهای فرهنگی - اجتماعی و شخصیتی - رفتاری جامعه ایرانی نیز جهت تکمیل نوشته و در فرم مقدماتی گنجانیده شد.

ماده‌های فرم مقدماتی در چندین مرحله اصلاح شد و در نهایت فرم آزمایشی این مقیاس با ۱۱۷ ماده تدوین گردید. مقیاس ۱۱۷ ماده‌ای در یک بررسی مقدماتی در اختیار تعدادی از دانشجویان کارشناسی ارشد روانشناسی دانشگاه شهید چمران و دانشگاه آزاد اسلامی قرار داده شد تا پیشنهادهای اصلاحی خود را بیان کنند. به این ترتیب ماده‌های مشابه (از نظر محتوایی) حذف شد و در کل یک پرسشنامه ۹۴ ماده‌ای تدوین گردید. مقیاس ۹۴ ماده‌ای به منظور مطالعه مقدماتی^۴ به ۲۰ نفر از دانشجویان کارشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز داده شد. پس از انجام این

۱- Minnesota Multiphasic Personality Inventory

۲- Mini-mult 3- Cattell et al.

۳- Pilot study

۴- Eysenck's Personality Questionnaire

۵- (Eysenck and Eysenck

تصادفی فقط به نصف نمونه داده شده است. دلیل آن که این مقیاس به تمامی افراد نمونه داده نشده است صرفاً به منظور عدم ایجاد مزاحمت برای اساتید و دانشجویان بوده است. لذا برای رعایت این مسأله الزاماً این مقیاس به طور تصادفی به حدود ۵۰ درصد دانشجویان هر کلاس داده شد.

۳) مقیاس پرخاشگری باس - دورکی (BDVI): مقیاس "خصوصیت - گناه" باسن و دورکی (۱۹۵۷) دارای ۷۵ ماده و ۸ خرده مقیاس است. به منظور سنجش روایی سازه براساس تعاریف ارائه شده از خرده مقیاس باس و دورکی پرسشنامه‌ای با ۷ ماده اقتباس شد که مقیاس BDVI^۲ نامگذاری شد. این مقیاس ویژگیهای شخصیتی را در عباراتی واضح توصیف می‌کند. در دستورالعمل اجرای مقیاس از آزمودنی خواسته می‌شود، ۷ عبارت را که هر یک توصیف کننده نوعی ویژگی شخصیتی است مطالعه کنند و میزان انطباق هر یک از آنها را با خصوصیت شخصیتی خود با انتخاب یکی از ۷ گزینه (۱) خیلی کم تا (۷) خیلی زیاد بر روی یک پیوستار مشخص کنند. نمره آزمودنی در هر

عوامل ساخته شده است. EPQ براساس مدل سه بعدی ساختار شخصیت انسان تدوین شده است و دارای چهار خرده مقیاس برون‌گرایی (E)، گرایش به روان نژندی (N)، گرایش به روان‌پریشی (P) و دروغ‌سنج (L) است. این مقیاس توسط براهنی و همکاران (۱۳۷۰) روی تعدادی از دختران و پسران ۱۶ تا ۱۸ ایرانی هنجاریابی شده است و حاوی ۹۰ عبارت مربوط به ۴ خرده مقیاس فوق است.

۲) مقیاس شخصیتی چندوجهی مینه‌سوتا (MMPI): فرم کوتاه (شامل ۷۱ ماده) که توسط کینکانن^۱ (۱۹۸۶) ساخته شده و به مینی‌مالت معروف است، در ایران توسط اخوت، براهنی، شاملو و نوع‌پرست (۱۳۵۷) اقتباس و تدوین شده است. فرم کوتاه توسط عده‌ای از دانشجویان کارشناسی دانشگاه تهران و به سرپرستی اخوت و همکارانش روی جمعیت بالینی و عمومی اعتباریابی شده است. فرم کوتاه ایرانی مینی‌مالت نیز دارای سه خرده مقیاس روایی (L, F, K) و ۸ خرده مقیاس بالینی (Hs, D, Hy, Pd, Pa, Pt, Sc, Ma) می‌باشد. (برای آشنایی بیشتر با مقیاس MMPI و خرده مقیاسهای آن به اخوت و دانشمند، ۱۳۵۷ مراجعه شود). لازم به توضیح است که این مقیاس به صورت

1- Kincanon

2- Buss-Durkee Validity Inventory

درس حضور یافتند و با توزیع مقیاس مقدماتی در بین نیمی از دانشجویان هر کلاس از آنها تقاضا کردند تا سئوالات مقیاس را به دقت بخوانند و با صداقت گزینه‌ای را انتخاب کنند که بیشترین شباهت و انطباق را با الگوهای شخصیتی - رفتاری آنان دارد. افزون بر آن به آنان گفته شد که به نام و نام خانوادگی آنها احتیاج نیست ولی ضروری است در صفحه اول مقیاس یک عدد چند رقمی را به عنوان کد بنویسند تا در مراحل بعدی تحقیق (بازآزمایی) برای انطباق اطلاعات ارائه شده ملاکی در دست باشد. لازم به ذکر است که هیچ‌گونه محدودیت زمانی برای تکمیل مقیاس در نظر گرفته نشده بود.

نتایج تحلیل عوامل داده‌ها

ابتدا در رابطه با قابلیت ۹۴ مادهٔ تدوین شده برای انجام تحلیل عوامل، آزمون KMO^1 SPSS/PC، ۱۹۹۲ انجام شد که ضریب به دست آمده رضایت بخش بود ($KMO=0/85$). همچنین آزمون بارتلت^۲ در سطح $P < 0/0001$ معنی‌دار بود ($X^2=1255$). برای تحلیل عوامل داده‌ها از نرم‌افزار کامپیوتری SPSS/PC (۱۹۹۲) استفاده شد.

ماده نشان دهندهٔ نمرهٔ او در آن عامل است و نمرهٔ کل مقیاس میزان پرخاشگری آزمودنی را می‌سنجد. مقیاس BDVI (از BDVI1 تا BDVI7) و مجموع آنها با نام (BDVIT) پس از تدوین برای بررسی مقدماتی به دو تن از اساتید و ۱۰ نفر از دانشجویان کارشناسی دانشکدهٔ علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران داده شد تا ضمن پاسخگویی به آن نظرهای خود را در مورد ماده‌ها بیان کنند. بر مبنای نظرهای آنان جمله‌ها مناسب و بدون ابهام بود. مقیاس نهایی به عنوان ملاکی برای سنجش اعتبار مقیاس پرخاشگری به طور همزمان با این مقیاس به تمام نمونه سنجش اعتبار داده شد. به منظور سنجش اعتبار مقیاس پرخاشگری (AAI)، مقیاس مزبور به طور همزمان با مقیاس ملاک (BDVI, MMPI, EPQ) به آزمودنیهای انتخاب شده برای سنجش اعتبار داده شد.

روش اجرا

روند کار به این صورت بود که پس از مشخص شدن کلاسهای معارف اسلامی دانشگاه شهید چمران و نمونه‌گیری تصادفی از دانشجویان این کلاسها، پژوهشگران ضمن هماهنگی با مسئولین و مدرسین گروه معارف اسلامی دانشگاه شهید چمران در کلاسهای

1- Kaiser- Meyer- Olkin

2- Bartlett's test for Sphericity

جدول ۱ ماده‌های سه عامل مقیاس AAI و بارهای عامل آنها

ردیف	ماده‌های پرسشنامه پرخاشگری	عامل (۱)	عامل (۲)	عامل (۳)
۱	برخی مسایل جزئی و ناچیز مرا عصبی می‌کند.	۰/۵۹		
۲	وقتی به وقایع گذشته نظر می‌کنم، بی‌اختیار رنجیده می‌شوم.	۰/۵۸		
۳	کارهای زیادی می‌کنم که بعداً احساس ندامت می‌کنم.	۰/۵۷		
۴	وقتی چیزهایی مانع تحقق یافتن برنامه‌ها و نقشه‌هایم می‌شوند، عصبانی می‌شوم.	۰/۵۷		
۵	از بی‌انصافی دیگران عصبانی می‌شوم.	۰/۵۶		
۶	تحمل شکست و ناکامی برای من خیلی مشکل است.	۰/۵۵		
۷	حتی وقتی عصبانیت خود را از دیگران مخفی می‌کنم، مدت طولانی درباره آن فکر می‌کنم.	۰/۵۴		
۸	بعضی از دوستانم عاداتی دارند که مرا بسیار خشمگین می‌کند.	۰/۵۳		
۹	خودم را سرزنش می‌کنم.	۰/۴۹		
۱۰	از کارهای احمقانه دیگران عصبانی می‌شوم.	۰/۴۹		
۱۱	بار سنگینی روی دوشم احساس می‌کنم.	۰/۴۸		
۱۲	وقتی مورد انتقاد قرار می‌گیرم، شدیداً خشمگین می‌شوم.	۰/۴۸		
۱۳	از تأخیر و تعلل دیگران عصبانی می‌شوم.	۰/۴۷		
۱۴	وقتی حرفم به کرسی نمی‌نشیند خیلی دلگیر می‌شوم.	۰/۴۶		
۱۵	وقتی عصبانی می‌شوم کنترلی روی حرفهایم ندارم.	۰/۶۳		
۱۶	وقتی که خشمگین می‌شوم به دیگران دشنام می‌دهم.	۰/۵۷		
۱۷	آن قدر خشمگین می‌شوم که رفتارهای غیرمنطقی از من سر می‌زند.	۰/۵۱		
۱۸	در مواضع فکری خود مقاوم و پایدار هستم.	-۰/۵۱		
۱۹	وقتی از کوره به در می‌روم، نوری گوش دیگران می‌زنم.	۰/۵۰		
۲۰	آن قدر عصبانی می‌شوم که چیزی را پرتاب می‌کنم.	۰/۴۹		
۲۱	افکار بدی در سرمی‌پرورانم که مرا دچار احساس شرمندگی می‌کند.	۰/۴۸		
۲۲	دیگران مرا فردی خشن و پرخاشگر تلقی می‌کنند.	۰/۴۵		

جدول ۱. (دنباله) ماده‌های سه عامل مقیاس AAI و بارهای عامل آنها

۰/۵۷		اگر در مغازه‌ای، فروشنده‌ای با من بدرفتاری بکند، جاروجنجال به راه می‌اندازم.	۲۳
۰/۵۶		اگر فردی مطلبی احمقانه بگوید حقش را کف دستش می‌گذارم.	۲۴
۰/۵۵		اگر یک اتومبیل در حین عبور از کنارم، احتیاط نکند، بر سر راننده آن فریاد می‌کشم.	۲۵
۰/۵۳		با هر کسی که به من یا خانواده‌ام توهین کند درگیر می‌شوم.	۲۶
۰/۵۳		اگر فردی به من صدمه بزند، من هم به او صدمه می‌زنم.	۲۷
۰/۴۹		به ورزشهای خشن علاقه دارم.	۲۸
۰/۴۶		مردمی که آزارم می‌دهند، نشان برای کتک می‌خارد.	۲۹
۰/۴۶		وقتی که دیگران با من مخالفت می‌کنند، با آنها جر و بحث می‌کنم.	۳۰

براساس آزمون اسکری^۱ (کتل، ۱۹۶۶)، که تعداد تقریبی عاملهای قابل استخراج از میان داده‌ها را پیشنهاد می‌کند، مشخص شد که با توجه به مقادیر آیین^۲ یا ارزشهای ویژه عوامل (یعنی مجموع مجذورات ضرایب عاملی موجود در هر عامل)، حداکثر سه عامل قوی قابل استخراج می‌باشد. تحلیل عوامل داده‌ها با روش مؤلفه‌های اصلی^۳ پس از ده تکرار آزمایشی^۴ (SPSS/PC، ۱۹۹۴) به بهترین ترکیب ماده‌ای و ساختار عاملی^۵ خود دست یافت. تحلیل عوامل داده‌ها با روش چرخش یافت. تحلیل عوامل داده‌ها با روش چرخش متعامد^۶ از نوع واریماکس^۷ منجر به استخراج سه عامل شد. در تحلیل عوامل از بارهای

عاملی^۸ حداقل ۰/۴۵ استفاده شد (به جدول شماره ۱ مراجعه شود). بررسی حاصل از تحلیل عوامل فوق نشان می‌دهد که ۱۴ ماده روی عامل اول، ۸ ماده روی عامل دوم و ۸ ماده روی عامل سوم قرار گرفته‌اند. ماده^۹ برخی مسایل جزئی و ناچیز مرا عصبی می‌کند. بالاترین بار عاملی (۰/۵۹) را روی عامل اول دارد. ماده^{۱۰} وقتی عصبانی می‌شوم کنترلی روی حرفهایم ندارم. بالاترین بار عاملی (۰/۶۳) را روی عامل دوم

- 1- Scree test
- 2- Eigenvalue
- 3- Principal Components Method
- 4- Iteration
- 5- Factor Structure
- 6- Orthogonal
- 7- Varimax
- 8- Factor Loading

پرخاشگری (۰/۸۷)، عامل اول (۰/۸۵)، عامل دوم (۰/۷۶) و برای عامل سوم (۰/۷۵) بود.

پایایی بازآزمایی^۴

برای سنجش پایایی مقیاس AAI، این آزمون مجدداً پس از ۶ هفته به ۹۱ نفر از آزمودنیها داده شد (۴۸ آزمودنی مؤنث و ۴۳ آزمودنی مذکر) که در مرحله اول تحقیق نیز شرکت داشتند. میانگین و انحراف معیار نمره‌های آزمودنیها در آزمون و آزمون مجدد در جدول شماره (۲) ارائه شده است. ضرایب همبستگی بین دو نوبت آزمون برای کل مقیاس AAI ($r=0/70$)، برای عامل اول ($r=0/60$)، برای عامل دوم ($r=0/74$) و برای عامل سوم (۰/۷۲) رضایت‌بخش بود. ضرایب بازآزمایی و همسانی درونی نمره‌های آزمودنیهای مؤنث و مذکر به تفکیک در جدول شماره ۲ ارائه شده است. ضمناً میانگین و انحراف معیار نمره‌های آزمودنیها در آزمون و آزمون مجدد مقیاس AAI در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

دارد. ماده "اگر در مغازه‌های فروشنده‌های با من بدرفتاری بکنند جاروجنجال به راه می‌اندازم." بالاترین بار عاملی (۰/۵۷) را روی عامل سوم دارد (به جدول شماره ۱ مراجعه شود).

بنابراین مقیاس پرخاشگری با عنوان "مقیاس پرخاشگری اهواز" یا AAI^۱ دارای سه عامل می‌باشد که ۳۰ ماده را در بر می‌گیرد.

مقدار آیگن یا مجموع مجذورات مقادیر بارهای عاملی (و درصد واریانس) قابل توجه توسط عوامل ۱ و ۲ و ۳ به ترتیب ۱۴/۹ (۱۵/۹٪)، ۴/۱۳ (۴/۴٪) و ۳/۵۷ (۳/۸٪) می‌باشد. مقدار آیگن مجموع سه عامل (و درصد واریانس) قابل توجه توسط آنها ۲۲/۶ (۲۴/۱٪) می‌باشد. میانگین (و انحراف معیار) نمره کل آزمودنیها در مقیاس پرخاشگری (AAI) و عامل اول، عامل دوم و عامل سوم به ترتیب ۴۰/۶۷ (۱۲/۰۷)، ۲۶/۲۷ (۷/۰۶)، ۵/۲۵ (۳/۹۹) و ۹/۱۹ (۴/۴۱) می‌باشد.

همسانی درونی^۲

برای ارزیابی و سنجش همسانی درونی مقیاس پرخاشگری از ضریب آلفای کرونباخ^۳ (کرونباخ، ۱۹۷۰) استفاده شد. براساس نتایج حاصله ضرایب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس

- 1- Ahvaz Aggression Inventory
- 2- Internal consistency
- 3- Cronbach 4- Retest reliability

جدول ۲. ضرایب پایایی مقیاس AAI با دو روش بازآزمایی و همسانی درونی

آزمودنیهای مذکر		آزمودنیهای مؤنث		کل آزمودنیها		نمونه
بازآزمایی	آلفای کرونباخ	بازآزمایی	آلفای کرونباخ	بازآزمایی	آلفای کرونباخ	پرسشنامه پرخاشگری
n=۴۳	n=۲۴۲	n=۴۸	n=۲۳۲	N=۴۸۰	N=۹۱	
۰/۶۴	۰/۸۶	۰/۵۸	۰/۸۳	۰/۸۵	۰/۶۰	عامل اول
۰/۷۹	۰/۷۷	۰/۶۷	۰/۷۵	۰/۷۶	۰/۷۴	عامل دوم
۰/۷۳	۰/۷۵	۰/۶۵	۰/۶۸	۰/۷۵	۰/۷۲	عامل سوم
۰/۷۹	۰/۸۹	۰/۶۴	۰/۸۶	۰/۸۷	۰/۷۰	کل پرسشنامه

جدول ۳ میانگین و (انحراف معیار) نمره‌های آزمودنیها در آزمون مجدد مقیاس AAI

مرحله						پرسشنامه پرخاشگری
آزمون مجدد			آزمون			
نوع نمونه			نوع نمونه			
مذکر	مؤنث	کل	مذکر	مؤنث	کل	
(n=۴۳)	(n=۴۸)	(N=۹۱)	(n=۴۳)	(n=۴۸)	(N=۹۱)	
۲۵/۱۲	۲۶/۵۶	۲۵/۸۹	۲۶/۲۸	۲۷/۴۰	۲۶/۸۹	عامل اول (خشم و عصبیت)
(۵/۴۸)	(۷/۷۱)	(۶/۷۸)	(۶/۸۶)	(۷/۵۷)	(۷/۲۴)	
۶/۷۳	۵/۷۶	۶/۲۱	۵/۲۶	۴/۷۵	۴/۹۸	عامل دوم (تهاجم و توهین)
(۳/۹۵)	(۳/۶۴)	(۳/۸۰)	(۳/۶۳)	(۳/۱۷)	(۳/۳۸)	
۹/۶۸	۶/۲۷	۷/۸۳	۱۰/۵	۷/۷۶	۹/۰۲	عامل سوم (لجاجت و کینه‌توزی)
(۴/۴۴)	(۴/۴۸)	(۴/۷۶)	(۴/۵۲)	(۴/۱۷)	(۴/۵۲)	
۴۱/۷۸	۳۸/۵۹	۴۰/۰۶	۴۱/۷۰	۳۹/۴۶	۴۰/۵۱	کل مقیاس AAI
(۱۰/۲۴)	(۱۲/۴۱)	(۱۱/۵۲)	(۱۱/۳۵)	(۱۲/۴۵)	(۱۱/۹۴)	

جدول ۴ میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره‌های آزمودنیها در مقیاس EPQ

مقیاس EPQ	نمونه	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
E (برون‌گرایی-درون‌گرایی)	کل (N=215)	۱۱/۵۴	۴/۰۶	۰	۲۰
	مؤنث (n=102)	۱۱/۶۹	۴/۲۳	۰	۲۰
	مذکر (n=109)	۱۱/۴۵	۳/۹۴	۰	۲۰
P (گرایش به روان‌پریشی)	کل (N=215)	۴/۶۲	۲/۹۲	۰	۱۷
	مؤنث (n=102)	۴/۱۸	۲/۴۳	۰	۱۲
	مذکر (n=109)	۵/۰۶	۳/۲۷	۰	۱۷
N (گرایش به روان‌نزدی)	کل (N=215)	۱۳/۱۵	۵/۴۴	۰	۲۳
	مؤنث (n=102)	۱۲/۸۲	۵/۲۲	۰	۲۳
	مذکر (n=109)	۱۳/۴۱	۵/۶	۰	۲۳
L (دروغ سنج)	کل (N=215)	۱۱/۴۳	۴/۵۷	۰	۲۰
	مؤنث (n=102)	۱۲/۸۱	۴/۰۵	۰	۱۹
	مذکر (n=109)	۱۰/۰۷	۴/۶۳	۰	۲۰

اعتباریابی مقیاس AAI

۷۴-۷۵ در سطح دانشگاه شهید چمران ارائه

داده بود تهیه شد.

۲. به منظور آن که دانشجویان سالهای مختلف تحصیلی به تعداد کافی در نمونه تحقیق وجود داشته باشد طی مشورت با مسؤول گروه معارف اسلامی ۶ درس این گروه بر مبنای احتمال شرکت داشتن دانشجویان سالهای مختلف تحصیلی در آنها به سه دسته دوتایی تقسیم شدند. معارف اسلامی (۱) و تاریخ اسلام در گروه اول، درس معارف (۲) و اخلاق

سنجش اعتبار این مقیاس در نمونه‌ای

متفاوت (غیر از نمونه‌ای که مبنای گزینش داده‌ها بود) انجام گرفت، تا طبق دیدگاه آناستازی (۱۳۷۱) از بالا رفتن تصنعی ضرایب اعتبار پیشگیری شود. گزینش آزمودنیها نمونه سنجش اعتبار طی مراحل زیر صورت گرفته است:

۱. فهرست کلیه کلاسهای که گروه معارف اسلامی در ترم اول سال تحصیلی

چهار نفر نیز جنسیت خود را گزارش نداده بودند. میانگین، انحراف معیار حداقل و حداکثر سن آزمودنیها در کل نمونه، آزمودنیهای مؤنث و مذکر در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

برای سنجش اعتبار مقیاس AAI، از اجرای همزمان آن با چند مقیاس دیگر استفاده شد.

الف. مقیاس EPQ: آمار توصیفی مربوط به این دو مقیاس در جدول شماره ۴ آورده شده است. ضرایب همبستگی ساده و تفکیکی بین نمره‌های خام آزمودنیها در ۴ خرده مقیاس EPQ و سه خرده مقیاس پرخاشگری AAI، EPQ محاسبه شد در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

همان‌طور که جدول شماره ۵ نشان می‌دهد، ضرایب همبستگی ساده و تفکیکی با کنترل اثر L بین نمره‌های آزمودنیها (کل آزمودنیها، آزمودنیها مؤنث و مذکر) با نمره‌های آنان در خرده مقیاس N (گرایش به روان‌نژندی) و P (گرایش به روان‌پریشی) با کل مقیاس پرخاشگری و ۳ عامل آن در سطح تعیین شده برای کل آزمودنیها، آزمودنیهای مؤنث و آزمودنیهای مذکر معنی‌دار می‌باشند. شواهد پژوهشی نشان داده‌اند که خصومت،

اسلامی در گروه دوم و درسهای متون اسلامی و ریشه‌های انقلاب اسلامی در گروه سوم قرار داده شدند. این تقسیم‌بندی بر مبنای این استدلال انجام شده است که دانشجویان سالهای اول و دوم در گروه اول و دانشجویان سالهای دوم و سوم در گروه دوم و دانشجویان سالهای سوم و چهارم بیشتر در گروه چهارم جای می‌گیرند. بنابراین از هر گروه یک درس به شیوه تصادفی انتخاب شد. دروس انتخاب شده عبارت بودند از: معارف اسلامی (۱)، معارف اسلامی (۲) و متون اسلامی. این دروس برای انتخاب نمونه سنجش اعتبار مورد استفاده قرار گرفتند.

۳. در این مرحله از بین کلیه کلاسهای که هر درس ارائه می‌شد، ۵ کلاس به طور تصادفی انتخاب شد که در مجموع ۱۵ کلاس انتخاب شد.

۴. به هنگام اجرا در کلاسهای منتخب نیمی از کلیه دانشجویان موجود در هر کلاس به شکل تصادفی مقیاس را دریافت کردند.

به این ترتیب نمونه سنجش اعتبار این پژوهش براساس روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شد. نمونه منتخب این پژوهش، یک نمونه ۲۱۵ نفری شامل ۱۰۲ آزمودنی مؤنث و ۱۰۹ آزمودنی مذکر بود.

جدول ۵. ضرایب همبستگی ساده و تفکیکی با کنترل اثر EPQL بین پرسشنامه پرخاشگری و پرسشنامه EPO

پرسشنامه پرخاشگری	کل پرسشنامه	عامل سوم (لجاجت و کینه توزی)		عامل دوم (تهاجم و توهین)		عامل اول (خشم و عصبیت)		نمونه	پرسشنامه پرخاشگری
		همبستگی تفکیکی EPQL	ضریب همبستگی ساده EPQL	همبستگی تفکیکی EPQL	ضریب همبستگی ساده EPQL	همبستگی تفکیکی EPQL	ضریب همبستگی ساده EPQL		
همبستگی تفکیکی EPQL	-/۱۷	/۰۶	/۰۱	-/۱۲	-/۱۷	-/۲۵	-/۲۷	کل (N=۲۱۵)	مقیاس EPO
	-/۳۶	-/۱۰	/۰۵	-/۲۶	-/۲۰	-/۲۰	-/۲۸	مؤت (N=۱۰۲)	
	-/۰۲	/۱۷	/۱۲	-/۰۲	-/۱۰	-/۱۲	-/۱۳	مذکر (N=۱۰۹)	
همبستگی تفکیکی EPQL	/۳۱	/۲۸	/۳۳	/۲۵	/۲۱	/۲۲	/۲۲	کل (N=۲۱۵)	گرایش به روان‌گرایی (P)
	/۲۹	/۲۸	/۳۱	/۲۳	/۲۷	/۱۹	/۲۱	مؤت (N=۱۰۲)	
	/۳۱	/۲۸	/۲۹	/۲۴	/۲۸	/۲۲	/۲۳	مذکر (N=۱۰۹)	
همبستگی تفکیکی EPQL	/۵۹	/۲۸	/۲۲	/۴۱	/۳۷	/۶۰	/۵۹	کل (N=۲۱۵)	گرایش به روان‌نژندی (N)
	/۶۲	/۲۷	/۲۱	/۳۶	/۲۰	/۶۶	/۶۴	مؤت (N=۱۰۲)	
	/۵۶	/۲۵	/۲۵	/۴۳	/۴۱	/۵۴	/۵۲	مذکر (N=۱۰۹)	
-	-/۱۹	-	-/۲۲	-	-/۳۳	-	-/۱۳	کل (N=۲۱۵)	دریغ (L)
-	-/۲۹	-	-/۳۲	-	-/۳۲	-	-/۱۰	مؤت (N=۱۰۲)	
-	-/۱۵	-	/۱۰	-	/۲۲	-	-/۰۷	مذکر (N=۱۰۹)	

•P=۰/۰۵ ••P=۰/۰۱ •••P=۰/۰۰۱

نوشته‌اند که اگر فرضیه آنها پذیرفته شود، مقیاس (L) قبل از هر چیز یک صفت شخصیتی زیربنای هم‌رنگی را می‌سنجد که اشخاص دارای هم‌رنگی زیاد در آن نمره بالاتری به دست می‌آورند و اشخاصی که کمتر هم‌رنگی می‌کنند نمره پایین‌تری به دست می‌آورند. آنها همچنین نوشته‌اند که اگر موقعیت مستلزم این باشد که خودشان را به بهترین وجه نشان دهند، این فشار افراد را وادار می‌کند که خودشان را بیش از آن چه که واقعاً هستند هم‌رنگ نشان دهند. پاول^۳ (۱۹۷۶) نتیجه گرفت ناهم‌رنگان در مقیاس (L) نمره کمتری به دست می‌آورند. هس^۴ (۱۹۷۰)، معتقد است ناهم‌رنگی پرخاشگری در مقابل چهره‌های قدرت یا نظام‌های قانونی و هنجارها از لحاظ هم‌گانی مجاز است. ناهم‌رنگی جریان برگردان هم‌رنگی است ولی هولندر و ویلیس^۵ (۱۹۷۶) مشاهده کردند که چندین نوع ناهم‌رنگی وجود دارد که یکی از آنها هم‌رنگی است. در این نمونه، دختران بیش از پسران دروغ گفته‌اند با توجه به برعکس کردن مقیاس (L) و تعبیر و تفسیر آن اکنون روشن

خشم، فقدان کنترل و پرخاشگری ترکیباتی از (P) بالا و (N) بالا می‌باشد (زاکرمن^۱، ۱۹۸۹). همبستگی منفی و معنی‌دار (L) با سه عامل و کل مقیاس پرخاشگری در کل آزمودنیها و بویژه آزمودنیهای مؤنث، بالاتر بودن میانگین نمره آزمودنیهای مؤنث در میزان (L) نسبت به آزمودنیهای مذکر (در کل آزمودنیها $\bar{X}=11/43$ و $\bar{X}=12/81$ و مذکر $\bar{X}=10/07$) و پایین بودن میانگین آزمودنیهای مؤنث در مقیاس N نسبت به آزمودنیهای مذکر (در کل آزمودنیها $\bar{X}=13/15$ و مذکر $\bar{X}=13/41$).

در تبیین یافته‌های فوق می‌توان چنین بیان کرد: آیزنک و آیزنک^۲ (۱۹۶۹) همبستگیهای مختلف مقیاس دروغ‌سنج (L) را با سایر مقیاسها بازنگری کرده‌اند و کنجکاوانه این فرض را که ممکن است مقیاس (L) هم‌رنگی را بسنجد مورد بحث قرار داده‌اند. اگر چنین باشد کسانی که در مقیاس (L) نمره بالا می‌آورند الزاماً نباید دروغگو باشند، بلکه می‌تواند به این خاطر باشد که آنها به سادگی از قوانین اجتماعی و آداب و رسوم پیروی می‌کنند و به همین دلیل از لحاظ کلامی کمتر پرخاشگر هستند. آیزنک و آیزنک

1- Zakerman 2- Eysenk & Eysenk

3- Powel

4- Hess

5- Hollander & Willis

جدول ۶. میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره‌های آزمودنیها در میزانهای MMPI

میزانهای MMPI	نمونه	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
(L)	کل (N=۱۰۵)	۱/۶۲	۱/۱۶	۰	۵
	مؤنت (n=۵۵)	۱/۷۱	۱/۱۱	۰	۴
	مذکر (n=۵۰)	۱/۵۱	۱/۲۲	۰	۵
(F)	کل (N=۱۰۵)	۳/۳	۲/۰۵	۰	۸
	مؤنت (n=۵۵)	۳/۰۲	۱/۷۵	۰	۸
	مذکر (n=۵۰)	۳/۶۰	۲/۳۱	۰	۸
(K)	کل (N=۱۰۵)	۶/۴۷	۲/۳۹	۱	۱۲
	مؤنت (n=۵۵)	۶/۶۴	۲/۴۶	۱	۱۲
	مذکر (n=۵۰)	۶/۸۵	۲/۳۲	۲	۱۲
(Hs)	کل (N=۱۰۵)	۴/۳۹	۲/۴۰	۰	۱۱
	مؤنت (n=۵۵)	۴/۱۲	۲/۵۳	۰	۱۱
	مذکر (n=۵۰)	۴/۶۹	۲/۲۳	۱	۱۰
(D)	کل (N=۱۰۵)	۷/۸۶	۳/۱۰	۲	۱۵
	مؤنت (n=۵۵)	۷/۳۸	۳/۲۱	۲	۱۴
	مذکر (n=۵۰)	۸/۴۲	۲/۹۰	۲	۱۵
(Hy)	کل (N=۱۰۵)	۱۰/۶۴	۲/۹۶	۰	۱۹
	مؤنت (n=۵۵)	۱۰/۳۴	۳/۲۰	۳	۱۹
	مذکر (n=۵۰)	۱۱	۲/۶۳	۶	۱۱
(Pd)	کل (N=۱۰۵)	۷/۱۴	۲/۸۲	۰	۱۳
	مؤنت (n=۵۵)	۶/۸۴	۳/۱۳	۰	۱۳
	مذکر (n=۵۰)	۷/۵	۲/۳۹	۲	۱۲
(Pa)	کل (N=۱۰۵)	۵/۷۱	۲/۱۱	۱	۱۱
	مؤنت (n=۵۵)	۵/۶۶	۲/۱۱	۱	۱۰
	مذکر (n=۵۰)	۵/۷۷	۲/۱۳	۳	۱۱
(Pt)	کل (N=۱۰۵)	۷/۵	۳/۵۵	۰	۱۴
	مؤنت (n=۵۵)	۷/۱۴	۳/۶۴	۰	۱۴
	مذکر (n=۵۰)	۷/۹۲	۳/۴۴	۰	۱۴
(Ss)	کل (N=۱۰۵)	۷/۹۰	۳/۲۹	۱	۱۶
	مؤنت (n=۵۵)	۷/۷۷	۳/۴۵	۱	۱۶
	مذکر (n=۵۰)	۸/۰۶	۳/۱۱	۳	۱۵
(Ma)	کل (N=۱۰۵)	۵/۱۳	۲/۰۹	۱	۱۰
	مؤنت (n=۵۵)	۴/۹۶	۲/۱۹	۱	۱۰
	مذکر (n=۵۰)	۵/۳۳	۱/۹۶	۱	۹

شماره ۶ ارائه شده است. ضرایب همبستگی بین نمره‌های آزمودنیها در مقیاس پرخاشگری و میزانهای اعتبار و بالینی مقیاس MMPI در جدول شماره ۷ ارائه شده است.

همان‌طور که جدول ۷ نشان می‌دهد، اغلب ضرایب همبستگی برای کل آزمودنیها، آزمودنیهای مؤنث و مذکر بین عاملهای اول و دوم و کل مقیاس پرخاشگری با میزانهای اعتبار و میزانهای بالینی همبستگی مثبت و معنی‌داری را نشان می‌دهند. اما عامل سوم فقط با میزان (Pd) همبستگی مثبت و معنی‌داری دارد. همچنین ضرایب همبستگی تفکیکی با کنترل اثر K, F, L نشان می‌دهد، عامل اول در سطح تعیین شده با میزانهای Sc, Pt, Pa, Pd, Hy, D همبستگی مثبت و معنی‌دار دارد. بالاترین ضرایب همبستگی تفکیکی این عامل با میزانهای Pt و Pd است. همچنین ضرایب همبستگی تفکیکی کل آزمودنیها و آزمودنیهای مذکر در کل مقیاس پرخاشگری با میزانهای Pd (انحرافات اجتماعی و روانی) و Pt (خستگی روانی) مثبت و معنی‌دار هستند، که روی هم‌رفته نشان دهنده حالت‌های اضطرابی و رفتارهای پرخاشگرانه و غیراجتماعی می‌باشند (اخوت

است که نمره بیشتر آنان در مقیاس (L) هم‌رنگی بیشتر آنان را نشان می‌دهد. همان‌گونه که آیزنک و آیزنک (۱۹۶۹) نوشته‌اند که زنان بیشتر هم‌رنگ‌کننده هستند و کمی بیشتر از مردان هم‌رنگی می‌کنند. هم‌رنگی بیشتر زنان توسط بارون و برن^۱ (۱۹۷۷) و کلمن (۱۹۶۱) نیز عنوان شده است. مالس^۲ (۱۹۸۰) رابطه بین میزان (L) مقیاس شخصیتی آیزنک را با یک مقیاس هم‌رنگی مطالعه کرده است. او در نتیجه‌گیری از بررسی‌اش می‌نویسد: میزان (L) نشان‌دهنده ارزشهای سنتی یا رفتار هم‌رنگی است. به نظر او مردان اجتماعی در مقیاس (L) از مردان ضداجتماعی میانگین نمره بالاتری دارند (مردان اجتماعی $\bar{X}=7/94$ در مقابل مردان ضداجتماعی $\bar{X}=4/29$). راجر و موریس (۱۹۹۱) نیز نشان داده‌اند که در مقیاس EPQ (N) پایین و (L) بالا بیانگر سرکوبی حالات هیجانی است.

ب. مقیاس MMPI: براساس تحلیل نمره‌های خام آزمودنیها در مقیاس پرخاشگری AAI و مقیاس MMPI نتایج به شرح زیر است:

میانگین، انحراف معیار، حداکثر و حداقل نمره‌های کل آزمودنیها، آزمودنیهای مذکر و مؤنث در میزانهای مختلف MMPI در جدول

جدول ۷. ضرایب همبستگی ساده و تفکیکی با کنترل اثر K.F.L بین پرسشنامه پرخاشگری و میانهای MMPI

کل پرسشنامه		عامل سوم			عامل دوم			عامل اول			نمونه	پرسشنامه پرخاشگری میانهای MMPI
همبستگی تفکیکی KFL اثر	ضریب همبستگی ساده	همبستگی تفکیکی KFL اثر	ضریب همبستگی ساده	همبستگی تفکیکی KFL اثر	ضریب همبستگی ساده	همبستگی تفکیکی KFL اثر	ضریب همبستگی ساده	همبستگی تفکیکی KFL اثر	ضریب همبستگی ساده			
-/۰۳۷	***	-/۰۲۴	*	-/۰۱۷	*	-/۰۲۸	***	-/۰/۲۸	***	کل (N=۱۰۵) مؤنث (m=۵۵) مذکر (m=۵۰)	L	
-/۰/۴۸	***	-/۰/۳۱	*	-/۰/۴۱	*	-/۰/۲۶	*	-/۰/۴۹	***			
-/۰/۲۲	***	-/۰/۱۲		-/۰/۰۲		-/۰/۳۲	***	-/۰/۰۱				
۰/۳۸	***	-/۰/۲۳	*	-/۰/۲۰	***	-/۰/۳۳	***	-/۰/۳۳	***	کل (N=۱۰۵) مؤنث (m=۵۵) مذکر (m=۵۰)	F	
۰/۲۵	*	۰/۱۶	*	۰/۱۶	***	۰/۲۶	*	۰/۲۶	*			
۰/۴۶	*	۰/۲۷	*	۰/۵۲	*	۰/۴۲	*	۰/۴۲	*			
-/۰/۳۸	***	-/۰/۲۶	*	-/۰/۲۸	*	-/۰/۳۸	***	-/۰/۳۸	***	کل (N=۱۰۵) مؤنث (m=۵۵) مذکر (m=۵۰)	K	
-/۰/۶۱	***	-/۰/۳۵	***	-/۰/۲۰	*	-/۰/۵۸	***	-/۰/۵۸	***			
۰/۲۶	***	-/۰/۰۲		۰/۵۲	*	۰/۱۹		۰/۱۹				
۰/۱۷		۰/۰۰۲		۰/۱۶		۰/۲۷	*	۰/۲۷	*	کل (N=۱۰۵) مؤنث (m=۵۵) مذکر (m=۵۰)	Hs	
۰/۰۸		-/۰/۱۱		-/۰/۱۳		۰/۲۱	*	۰/۲۱	*			
۰/۲۲		۰/۱۱		۰/۲۹	*	۰/۳۵	*	۰/۳۵	*			
۰/۳۷	***	۰/۰۶		۰/۳۳	***	۰/۲۸	***	۰/۲۸	***	کل (N=۱۰۵) مؤنث (m=۵۵) مذکر (m=۵۰)	D	
۰/۲۳	***	-/۰/۰۷		-/۰/۱۳	*	۰/۳۷	*	۰/۳۷	*			
۰/۵۰	***	۰/۱۶		۰/۰۲		۰/۲۲	*	۰/۲۲	*			

***P=۰/۰۰۱ **P=۰/۰۰۵ *P=۰/۰۱

جدول ۷ (دنباله). ضرایب همبستگی ساده و تفکیکی با کنترل اثر K.F.L. بین پرسشنامه پرخاشگری و میزانهای MMPI

کل پرسشنامه		عامل سوم		عامل دوم		عامل اول		نمونه	پرسشنامه میزانهای MMPI
ضریب همبستگی تفکیکی KFL اثر	ساده	ضریب همبستگی تفکیکی KFL اثر	ساده	ضریب همبستگی تفکیکی KFL اثر	ساده	ضریب همبستگی تفکیکی KFL اثر	ساده		
۰/۰۲	۰/۰۰۲	۰/۰۱۸	۰/۰۰۱	۰/۰۰۷	۰/۰۰۷	۰/۰۲۱*	۰/۱۸	کل (N=۱۰۵) مؤنث (n=۵۵) مذکر (n=۵۰)	Hy
۰/۰۱	۰/۰۱۲	۰/۰۲۴	۰/۰۲۹	۰/۰۱۴	۰/۰۱۹	۰/۰۲۵	۰/۰۸		
۰/۰۶	۰/۰	۰/۰۱۲	۰/۰۱۲	۰/۰۰۲	۰/۰۲۸	۰/۰۱۷	۰/۲۹*		
۰/۲۵**	۰/۲۳**	۰/۰۰۸	۰/۰۴۰***	۰/۰۱۷	۰/۰۵۰***	۰/۰۳۶***	۰/۱۰		
۰/۲۲*	۰/۲۹**	۰/۰۱۴*	۰/۰۰۲	۰/۰۰۷	۰/۰۱۵	۰/۰۴۳***	۰/۴۵***		
۰/۳۷*	۰/۶۴**	۰/۰۰۹	۰/۰۳۱*	۰/۰۰۱	۰/۰۶۶*	۰/۰۳۲	۰/۵۶*		
۰/۱۳	۰/۳۶**	۰/۰۰۸	۰/۰۱۲	۰/۰۰۱	۰/۰۲۸*	۰/۰۲۸*	۰/۴۵***		
۰/۰۴	۰/۲۴**	۰/۰۰۸	۰/۰۰۸	۰/۰۰۶	۰/۰۰۹	۰/۰۱۶	۰/۳۳*		
۰/۲۷	۰/۵۰**	۰/۰۰۳	۰/۰	۰/۰۳۴*	۰/۰۴۶*	۰/۰۴۲*	۰/۵۷*		
۰/۲۷**	۰/۵۸**	۰/۰۰۸	۰/۰۲	۰/۰۱۲	۰/۰۴۵***	۰/۰۴۴***	۰/۶۲***		
۰/۲۲*	۰/۵۴**	۰/۰۱۶	۰/۰۱۶	۰/۰۱۷	۰/۰۳۷*	۰/۰۴۲*	۰/۶۴***		
۰/۳۰*	۰/۶۱**	۰/۰۰۱	۰/۰۲۴	۰/۰۰۲	۰/۰۵۳*	۰/۰۴۸*	۰/۶۶**		
۰/۰۹	۰/۴۶**	۰/۰۱۷	۰/۰۱۵	۰/۰۰۱	۰/۰۳۴*	۰/۰۳۲*	۰/۵۶*		
۰/۱۰	۰/۴۳**	۰/۰۲۳	۰/۰۱۲	۰/۰/۰۰۸	۰/۰۱۹	۰/۰۳۸*	۰/۵۸**		
۰/۱۴	۰/۵۰**	۰/۰۰۶	۰/۰۲۲	۰/۰۰۱	۰/۰۵۰*	۰/۰۲۶	۰/۵۳*		
۰/۰۳	۰/۲۷**	۰/۰۲۱*	۰/۰۰۴	۰/۰۰۱	۰/۰۲۹*	۰/۰۱	۰/۳۵**		
۰/۰۲	۰/۲۲*	۰/۰۱۹	۰/۰۰۱	۰/۰۰۶	۰/۰۱۸*	۰/۰۱۳	۰/۳۰*		
۰/۰۵	۰/۳۰*	۰/۰۲۱	۰/۰۱۱	۰/۰/۰۰۲	۰/۰۴۰*	۰/۰۰۸	۰/۴۰*		

*P=۰/۰۵ **P=۰/۰۱ ***P=۰/۰۰۱

جدول ۸. میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره‌های آزمودنیها در میزانهای BDVI

میزانهای BDVI	نمونه	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
تهاجم (BDVI1)	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۵۲) مذکر (n=۱۰۹)	۱/۲۱ ۱/۰۹ ۱/۳۲	۰/۶۳ ۰/۲۹ ۰/۸۳	۰ ۱ ۱	۵ ۲ ۵
خشونت غیرمستقیم (BDVI2)	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۵۲) مذکر (n=۱۰۹)	۱/۸۶ ۱/۷۱ ۲	۱/۲۰ ۱/۱۴ ۱/۲۶	۱ ۱ ۱	۷ ۶ ۷
تحریک پذیری (BDVI3)	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۵۲) مذکر (n=۱۰۹)	۳/۶۱ ۳/۵۹ ۳/۶۲	۱/۹۸ ۲/۱۰ ۱/۸۶	۱ ۱ ۱	۷ ۷ ۷
منفی‌گرایی (BDVI4)	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۵۲) مذکر (n=۱۰۹)	۲/۵۱ ۲/۵ ۲/۵۱	۱/۶۲ ۱/۶۱ ۱/۶۵	۰ ۱ ۰	۷ ۷ ۷
تفر (BDVI5)	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۵۲) مذکر (n=۱۰۹)	۱/۹۲ ۱/۷۹ ۲/۰۲	۱/۲۸ ۱/۲۱ ۱/۳۳	۰ ۰ ۱	۷ ۷ ۷
سوءظن (BDVI6)	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۵۲) مذکر (n=۱۰۹)	۱/۷۹ ۱/۵ ۲/۰۶	۱/۳۳ ۱/۰۸ ۱/۵	۰ ۰ ۱	۷ ۶ ۷
خشونت کلامی (BDVI7)	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۵۲) مذکر (n=۱۰۹)	۱/۶۰ ۱/۴۱ ۱/۷۷	۱/۱۲ ۰/۹۰ ۱/۲۸	۰ ۰ ۱	۷ ۶ ۷
کل پرسشنامه (BDVIT)	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۵۲) مذکر (n=۱۰۹)	۱۴/۵۰ ۱۳/۵۷ ۱۵/۳۳	۵/۸۹ ۵/۳۵ ۶/۲۴	۵ ۵ ۷۱	۴۱ ۳۲ ۴۱

و دانشمند، (۱۳۷۵).

معیار)، حداقل و حداکثر نمره‌های کل آزمودنیها و هر دو جنس (مؤنث و مذکر) در میزانها و کل مقیاس BDVI در جدول شماره ۸ ارائه شده است.

ضرایب همبستگی ساده بین نمره‌های

ج. مقیاس BDVI بر اساس تجزیه و تحلیل نمره‌های خام آزمودنیها در مقیاس پرخاشگری AAI و مقیاس BDVI میانگین (و انحراف

جدول ۹. ضرایب همبستگی بین نمره‌های آزمودنیها در دو مقیاس AAI و BDVI

کل پرسشنامه	عامل سوم لجاجت و کینه‌توزی	عامل دوم تهاجم و توهین	عامل اول خشم و خسونت	نمونه	پرسشنامه پرخاشگری BDVI
.۰/۱۵ .۰/۰۱ .۰/۱۵	.۰/۲۱** -۰/۰۱ .۰/۲۲*	.۰/۲۱** .۰/۰۲ .۰/۲۳*	.۰/۰۲ .۰/۰۳ -۰/۰۱	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۰۲) مذکر (n=۱۰۹)	تهاجم (BDVI1)
.۰/۳۳*** .۰/۲۱* .۰/۳۹***	.۰/۲۰** .۰/۱۵ .۰/۱۸	.۰/۳۲*** .۰/۱۸ .۰/۳۳***	.۰/۲۵*** .۰/۱۷ .۰/۳۱***	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۰۲) مذکر (n=۱۰۹)	خسونت غیرمستقیم (BDVI2)
.۰/۴۲*** .۰/۳۵*** .۰/۵۰***	-۰/۱۸* .۰/۱۱ .۰/۲۲*	.۰/۲۰** .۰/۰۲*** .۰/۳۲***	.۰/۵۱*** .۰/۵۰*** .۰/۵۱***	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۰۲) مذکر (n=۱۰۹)	تحریک‌پذیری (BDVI3)
.۰/۴۲*** .۰/۴۵*** .۰/۴۰**	.۰/۲۷*** .۰/۳۲*** .۰/۲۳*	.۰/۳۰*** .۰/۳۲*** .۰/۲۵**	.۰/۳۹*** .۰/۳۸*** .۰/۳۹***	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۰۲) مذکر (n=۱۰۹)	منفی‌گرایی (BDVI4)
.۰/۳۸*** .۰/۳۰*** .۰/۴۲***	.۰/۲۲*** .۰/۱۳** .۰/۳۰**	.۰/۴۰*** .۰/۳۹*** .۰/۳۷***	.۰/۲۸*** .۰/۲۱*** .۰/۳۲***	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۰۲) مذکر (n=۱۰۹)	تفر (BDVI5)
.۰/۳۳*** .۰/۲۰* .۰/۳۵***	.۰/۲۷*** .۰/۱ .۰/۲۸**	.۰/۳۳*** .۰/۱۷ .۰/۳۷***	.۰/۲۱** .۰/۱۹* .۰/۲۰*	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۰۲) مذکر (n=۱۰۹)	سوءظن (BDVI6)
.۰/۳۶*** .۰/۳۶*** .۰/۳۲***	.۰/۲۵** .۰/۲۹** .۰/۱۵	.۰/۳۳*** .۰/۵۵*** .۰/۳۲***	.۰/۲۲** .۰/۱۵ .۰/۲۵**	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۰۲) مذکر (n=۱۰۹)	خسونت کلامی (BDVI7)
.۰/۵۶*** .۰/۴۹*** .۰/۵۱***	.۰/۳۶*** .۰/۲۷** .۰/۳۶***	.۰/۴۸*** .۰/۳۷*** .۰/۵۲***	.۰/۴۸*** .۰/۴۵*** .۰/۴۹***	کل (N=۲۱۵) مؤنث (n=۱۰۲) مذکر (n=۱۰۹)	کل مقیاس BDVIT

*P= .۰/۰۵ **P= .۰/۰۱ ***P= .۰/۰۰۱

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که ضرایب اعتبار این مقیاس رضایت‌بخش می‌باشند و مقیاس مناسب معتبری برای سنجش میزان پرخاشگری به منظور اهداف نظری (پژوهشی) و کاربردی است.

بحث و نتیجه‌گیری

در این تحقیق، پژوهشگران موفق شدند که مقیاسی سه عاملی به وسیله روش تحلیل عوامل برای سنجش خصوصیات شخصیتی - رفتاری پرخاشگری در دانشجویان تدوین نمایند و در مراحل بعد، ضرایب پایایی و اعتبار آن را محاسبه نمایند.

همان‌طور که ملاحظه شد ضرایب همبستگی تفکیکی با کنترل اثر میزانهای F, L و K بین نمره‌های پرخاشگری آزمودنیها در عامل اول با میزانهای Pt, Pd, Hy, D و Sc همبستگی مثبت و معنی‌داری دارد و بالاترین ضرایب همبستگی با Pt (خستگی روانی) و Pd (انحرافات اجتماعی-روانی) می‌باشد. همچنین ضرایب همبستگی بالای بین نمره پرخاشگری کل آزمودنیها و آزمودنیهای مذکر با میزانهای Pd و Pt که روی هم رفته نشان دهنده حالت‌های اضطرابی و رفتارهای پرخاشگرانه و غیراجتماعی می‌باشند (اخوت

آزمودنیها در مقیاس پرخاشگری AAI و مقیاس BDVI در جدول شماره ۹ ارائه شده است. همان‌طور که در جدول شماره ۹ مشاهده می‌شود، ضرایب همبستگی بین کل مقیاس پرخاشگری با کل مقیاس BDVI در کل آزمودنیها و آزمودنیهای مؤنث و مذکر در سطح $P=0/001$ معنی‌دار می‌باشند. همچنین ضرایب همبستگی بین کل مقیاس پرخاشگری با ۶ میزان BDVI (به جز عامل اول) در سطح تعیین شده و در کل آزمودنیها و آزمودنیهای مؤنث و مذکر معنی‌دار می‌باشند. ضرایب همبستگی عامل اول مقیاس پرخاشگری با ۴ میزان (تحریک‌پذیری، منفی‌گرایی، تنفر و سوءظن) از مقیاس BDVI در کل آزمودنیها و آزمودنیهای مؤنث و مذکر در سطح تعیین شده معنی‌دار می‌باشند.

ضرایب همبستگی عامل دوم پرخاشگری (تهاجم و توهین) با سه میزان (منفی‌گرایی، تنفر و خشونت کلامی) از مقیاس BDVI در کل آزمودنیها، آزمودنیهای مؤنث و مذکر در سطح تعیین شده معنی‌دار می‌باشند و ضرایب همبستگی عامل سوم پرخاشگری (لجاجت و کینه‌توزی) با دو میزان (منفی‌گرایی و خشونت کلامی) از مقیاس BDVI در کل آزمودنیها و آزمودنیهای مؤنث و مذکر معنی‌دار می‌باشند.

و دانشمند، ۱۳۵۷). شایان توجه است که در این پرسشنامه نیز مانند پرسشنامه EPQ، میانگین نمره آزمودنیهای مؤث در خرده مقیاس L نسبت به آزمودنیهای مذکر بیشتر است. ضرایب همبستگی بین سه عامل و کل پرسشنامه پرخاشگری با میزان L در آزمودنیهای مؤث منفی و معنی داری می باشند.

همان طور که قبلاً ملاحظه شد، عامل اول (خشم و عصبیت) پرسشنامه پرخاشگری با ۴ میزان (تحریک پذیری، منفی گرایی، تنفر و سوژن)، عامل دوم (تهاجم و توهین) با سه میزان (منفی گرایی، تنفر و خشونت کلامی)،

عامل سوم (لجاجت و کینه توزی) با دو میزان (منفی گرایی و خشونت کلامی) و کل پرسشنامه با ۶ میزان (خشونت غیرمستقیم، تحریک پذیری، منفی گرایی و تنفر، سوژن و خشونت کلامی) همبستگی مثبت و معنی داری داشتند.

در جمع بندی نهایی از کلیه مطالب ذکر شده می توان نتیجه گرفت که ضرایب پایایی و اعتبار این مقیاس رضایت بخش می باشند و می تواند به عنوان یک مقیاس معتبر و پایا برای سنجش میزان پرخاشگری به منظور اهداف نظری (پژوهشی) و کاربردی از آن سود جست.

منابع

فارسی

- اتکینسون، ریتا. ل.، اتکینسون، ریچارد. س.، هیلگارد، رانست. ر. زمینه روانشناسی (جلد اول و دوم). ترجمه: براهنی، محمدتقی و همکاران (۱۳۶۸). تهران: انتشارات رشد.
- اخوت، ولی... و دانشمند، لقمان (۱۳۵۷). ارزشیابی شخصیت. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- اخوت، ولی... و جلیلی، احمد (۱۳۶۲). افسردگی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ارونسون، الیوت. روانشناسی اجتماعی. ترجمه: شکرکن، حسین (۱۳۷۱). تهران: انتشارات رشد.
- استور، آنتونی (۱۹۹۱). نسل‌کشی و انگیزه ویرانگری در انسان. ترجمه: بلورچی (رستم‌کلایی). پروین. (۱۳۷۳). نشر روایت.
- اسلامی‌نسب بجنوردی، علی (۱۳۷۱). بحران خودکشی. تألیف. تهران: انتشارات فردوس.
- اسمیت، مانویل. جی. روانشناسی اعتراض. ترجمه: قراچه‌داغی، مهدی (۱۳۷۰). تهران: ناشر جمال الحق.
- آناستازی، ا. روان‌آزمایی. ترجمه، براهنی، محمدتقی (۱۳۷۳). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ایزدی، سیروس (۱۳۵۶). روانشناسی شخصیت از دیدگاه مکاتب. تألیف. تهران: انتشارات تهران.
- ایزدی، اچ ز جی. ویلسون، گلن (۱۹۷۵). خودشناسی. ترجمه: قهرمان، شهاب (۱۳۶۴). تهران- انتشارات شبابویز.
- بال، سامویل. انگیزش در آموزش و پرورش. ترجمه مسدد، علی اصغر (۱۳۷۳). شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- برکوویتز، لئونارد. روانشناسی اجتماعی. ترجمه: فرجاد، محمدحسین، محمدی اصل. عباس (۱۳۷۳). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- برومند‌نسب، مسعود (۱۳۷۳). بررسی رابطه نگرشها و شیوه‌های فرزند پروری با جایگاه مهار و

رابطه جایگاه مهار با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایه سوم راهنمایی شهرستان دزفول. پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته روانشناسی تربیتی. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز.

تاوریس، کارول (۱۹۸۹). روانشناسی خشم. ترجمه: تقی‌پور، احمد، درودی. سعید. تهران: انتشارات روشنگران.

شاملو، سعید (۱۳۶۴). آسیب‌شناسی روانی. تألیف. تهران انتشارات شرکت سهامی چهر. فروم. اریک (۱۹۷۷). آناتومی و ویرانسازی انسان / پرخاشجویی و ویرانسازی. ترجمه: صبوری. ۱. (۱۳۶۱). تهران: انتشارات پویش.

فلک، فردریک. افسردگی، بیماری یا واکنش. ترجمه: پورافکاری، نصرت اله (۱۳۷۱). تبریز. چاپ تابش.

کاپلان، هارولد و سادوک، بنیامین (۱۹۸۸). خلاصه روانپزشکی (جلد اول تا چهارم). ترجمه: پورافکاری، نصرت اله (۱۳۷۵). تبریز. انتشارات ذوقی.

کاستلو، تیموتی و کاستلو، جوزف. روانشناسی نابهنجاری. ترجمه: پورافکاری، نصرت اله (۱۳۷۳). تهران، نشر و پخش آزاد.

کورمن، آبراهام. ک. روانشناسی صنعتی و سازمانی. ترجمه: شکرکن، حسین (۱۳۷۰). تهران: انتشارات رشد.

نجاریان، بهمن؛ مکوندی، بهنام؛ دباغ، بهرام؛ نیکفر، سارا (۱۳۷۴). مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز. دوره سوم. سال دوم: شماره‌های اول و دوم.

نجاریان، بهمن. ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سردرد میگرن (در دست تهیه). دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز.

ولی نوری، ابوالفضل (۱۳۷۴). روابط منبع کنترل درونی - بیرونی و الگوی رفتاری تیپ الف و تیپ ب با افکار خودکشی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن. مجله پژوهش‌های روانشناختی. دروه سوم. شماره‌های ۳ و ۴.

هومن، حیدرعلی (۱۳۶۶). اندازه‌گیری‌های روانی و تربیتی و فن تهیه تست. تهران چاپخانه دیبا.

انگلیسی

- Alexander, F. (1939). Emotional factors in essential hypertension: Presentation of tentative hypothesis, *Psychosomatic Medicine*, 1, 173-179.
- Alexander, F. (1950). *Psychosomatic medicine: Its principles and applications*. New York: Norton.
- Ad Hoc committee on the classification of headache (1962). Classification of headache. *Journal of the American Medical Association*, PP: 179, 717-718.
- Bakal, D.A. (1975). Headache: A biopsychological perspective. *Psychological Bulletin*, 82, 369-392.
- Baron, R. A., Byrne, D. (1991). *Social Psychology: Understanding Humam Interaction*, (6th Edn.). Boston: Allyn and Bacon
- Baron, R. A., Byrne, D. (1994). *Social Psychology: Understanding Humam Interaction*, (7th Edn.). Boston: Allyn and Bacon
- Bibring, E. (1953). The Mechanism of Depression, in Greenacer, P. (ed): *Affective Disorders*. New York, International University Press, PP 13-48.
- Blatt, S. J, Shichman, S. (1983). Two primary configuration of psychopathology. *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 6, 187-254.
- Booth-Kewley, S., & Friedman, H.S. (1987). *Psychological Bulletin*, 101, 343-362.
- Bonanno, G.A, & Singer, J.L. (1990). Repressive Personality Style. Theoretical and methodological implications for health and pathology. In J.L. Singer (Ed). *Repression and Dissociation* (PP. 435-470). Chicage: University of Chicago Press.
- Buss, A.H., Durkee, A. (1957). An Inventory for assessing kinds of hostility. *Journal of Consulting Psychology*, 21(4): 343-349.
- Cambell, A., Muner, S., Coyle, E. (1992). Social representation of aggression as an explanation of gender differences. *Aggression Behavior*, 18(2): 95-108.
- Cossidy, J. & kobak, R. (1988). Avoidance and its relation to other defensive processes. In J. Belsky & T. Nezworski (Eds), *Clinical Implication of attachment* (PP. 300-323). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dembroski, T.M., Mac Dougall, J.M., Williams, R.B, et al. (1985). Components of type A, hostility and aggression: Relationship to

- angioraghic findings. *Psychosomatic Medicine*, 47(3): 219-233.
- Eysenck, H. J. & Fulker, D. (1983). The components of type A behavior and its genetic determinants. *Personality and Individual Differences*, 4: 499-505.
- Fridman, H.S. (1993). *Hostility, Coping & Health*. W. DC: APA.
- Fridman, H.S. & Biith-Kewley, S. (1987). Personality, type A behavior and coronary heart disease: the role of emotional expression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(4): 783-792.
- Friedman, Mand Rosenman, R.H. (1959). Association of specific overt behavior pattern with blood and cardiovascular finding. *Journal of the American Medical Association*, 169: 1286-1296.
- Gladue, B.A. (1991). Quantitative and qualitative sex differences in self-reported. *Aggressive Behavior*, 68(2): 675-684.
- Jakubasck, J., Hubschmid, T. (1994). Aggression and depression: A reciprocal relationship? *European Journal of Psychiatry*, Vol. 8(2). 69-80.
- Jakubasck, J. Wurmle, O., Gennfr, R. (1994). Depression and hostility in an Irish Population. *European Journal of Psychiatry*, 8(1): 37-44.
- Kendell, R.E. (1970). Relationship between aggression and depression. *Arch Gen. Psychiat.*, Vol. 22.
- Kobak, N.A. & Martin, R. A. (1989). Type A behavior: A social cognition motivational perspective. In Bower, G.h. (Ed). *The Psychology of Learning and Motivation: Advances in Research and Theory*, 23: 311-341. New York: Academic Press.
- Marthin, R.A., Kuiper, N.A., & Westra, H.A. (1989). Cognitive and affective components of the Type A behavior Pattern. *Personality and Individual Differences*, 10:771-784.
- Mc Dougall, G., Venables, P. Roger, D. (1991). Aggression, anger control and emotion control. *Personality and Individual Differences*, 12(6): 625-629.
- Mathews, K.A. (1982). Psychological perspective on the type A behavior pattern. *Psychological Bulletin*, 91(2). 293-323.
- Price, V. A. (1982). *Type A Behavior Pattern: A Model for Research and Practice*. New York: Academic Press.
- Rosenman, R. H. (1989). Thpe A behavior: A personal oreview. *Journal of*

Social and Behavior and Personality, 5: 1-24.

Sargent, J.D., Walters, E.D., Green, E.E. (1973). Psychosomatic self-regulation of Migraine headaches. *Seminars in Psych. aty*, 5(4).

Seligman, M. (1975). *Helplessness*, San Francisco: W. H. Freeman.

Spigelman, A., Spigelman, G. (1991). Indications of depression and distress in divorce and nondivorce children reflected by the Rorschach test. *Journal of Personality Assessment*, 57(1): 120-129.

Strube, M., Berry, J.M., Goza, B. Fennimore, D. (1985). Type A behavior, age and psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49: 203-218.

Tabora, B., Flaskerud, Jachuelyn, H, (1994). Depression among chinese Americans: Review of the literature. *Mental Health Nursing*, 5(5): 569-585.

Yuen, S. A. & Kuiper, N. A. (1991). Cognitive and affective components of the type A hostility dimension. *Personality and Individual Differences*, 12: 173-182.

Yuen, S.A. & Kuiper, N. A. (1992). Type A and self-evaluation: A Social comparison Perspective. *Personality and Individual Differences*, 13(5): 549-562.

دریافت مقاله: ۷۹/۹/۲۷

دریافت مقاله تجدیدنظر شده: ۸۰/۲/۱۸

پذیرش مقاله: ۸۰/۱۲/۱۳